STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02849

MORIS ROZENFELD IN LIKHT FUN ZAYNE BRIV

Jacob Shatzky

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דר. יעקב שאַצקי

מאָריס ראָזענפעלד
אין ליכט פון זיינע בריוו

INSTITUTE FOR JEWISH RESEARCH

ניו־יאָרק

1936

סעפּאַראַט אָפּדרוק פון

זאַמלביכער 1

ניו־יאָרק, 1936

געדרוקט אין הונדערט עקזעמפּלאַרן

ASTORIA PRESS, 61 E. 4TH ST., N. Y. C. 490

ד"ר. יעקב שאַצקי

מאָריס ראָזענפעלד אין ליכט פון זיינע בריוו *)

מאָריס ראָזענפעלד איז געווען דער פאָנען־טרעגער פֿון אַ ליטעראַרישן דור, וואָס איז געווען, לויט דעם טרעפלעכן אויסדרוק פון לייוויקן, אַ „ממזור דור", אַ דור אָן ליטעראַרישע טראַדיציעס און אָן ליטעראַרישע אחריות.

דעם גרעסטן טייל פון זיין לעבן האָט ראָזענפעלד אָפּגעלעבט אין אַמעריקע. אויב „יידישע" אַמעריקע איז געווען אַ טראַגישער פונקט (און איז נאָך עד היום) אין לעבן און שאַפן פון אַ סך פון אונדזערע שריפטשטעלער — איז פאַר ראָזענפעלד'ן דאָס דאָזיקע לאַנד געווען, ווי צוגעפּאַסט. ווייל די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע האָט כמעט ווי נישט עקזיסטירט. אירע „שרייבער" האָבן געקוקט אויף שרייבן „יידיש טייטש", ווי אויף אַ גייסטיקע הילף פאַר די „אָרימע אימיגראַנטן" פון דערזעלבער קאַטעגאָריע, ווי די „האַיאַס"־טעטיקייט איז געווען אַ מאַטעריעלע הילף. עס איז געווען נישט מער, ווי טאָן עפּעס, וואָס איז אומפאַרמיידלעכער פּאַליאַטיוו איידער דער אימיגראַנטישער דור וועט אַריינגיין אין דעם „ענגליש־שפּרעכנדן" אַמעריקאַנער גן־עדן.

ראָזענפעלד'ן האָט געפעלט דער עלעמענט פון קאָלעקטיווקייט, אָן וועלכער עס איז נישטאָ קיין ליטעראַטור. אָן אַ ליטעראַרישער טראַדיציע, אָן קינסטלערישן קאָמפּאַס איז ער געוואַקסן ווילד, נישט קאָנטראָלירט פון אַ קריטישן באַראָמעטער — איז ער געווען דיכטערישע ווילד גראָז, געוואַקסן אין זכות פון זיך אַליין, געשעפּט יניקה פון אייגענע, פּאָטענציעל זער שטאַרקער, קינסטלערישע וואָרצלען.

די דאָזיקע אַרבעט איז געשריבן אויפן סמך פון ראָזענפעלד'ס בריוו צו פאַרשיידענע פּערזאָנען, הויפּטזעכלעך צו פּראָפעסאָר לעאָ וויענער, פון האַרוואַרד.

איך האָב בדעה גאָר אין גיכן פאַרעפנטלעכן די אַלע בריוו, וואָס וועלן בלי ספק זיין אַ צושטייער צו דער ביאָגראַפיע פון דעם גרויסן יידישן דיכטער.

די אַלע בריוו געפינען זיך אין מיין רשות מערסטנטיילס אין אָריגינאַלן. איניקע פּערזאָנען מיט וועלכע ר. איז געשטאַנען אין אַ בריוונאויסטויש האָבן מיר געגעבן אַ דערלויבניש צו מאַכן קאָפּיעס פון זייערע בריוו.

די ציטאַטן פון די בריוו ווערן געבראַכט מיט דער מאָדערנער אויטאָגראַפיע.

מאָריס ראָזענפעלד אין ליכט פון זיינע בריוו

לייוויק קוקט אויף ראָזענפעלד'ן, ווי אויף דעם טראַגישן טרעגער פון דעם שריפטשטעלערישן גורל פון דעם גאַנצן עלטערן דור פון אמע־ריקאַנער יידישע שרייבער. אָבער צו זיין טראַגיש דאַרף מען פאַרמאָ־גען יענע גייסטיקע יסורים־עלעמנטן, וואָס זיינע מיטצייטלערישע שריפט־שטעלער האָבן נישט פאַרמאָגט. ראָזענפעלד איז געווען דער איינציקער, וועלכער האָט געטראָגן אין זיך אָט־יענעם טראַגישן גראַנגעל צווישן היימישער, סענטימענטאַלער ליבע צו דער „יידישער סטיכיע" און קאַלט־בלוטיקער „האָכשטאַפּלערישער" גאווה זיך פון איר באַפרייען כדי געפי־נען אַ וועג צו דעם נסיונות־פולן טויער פון דער ענגלישער ליטעראַטור.

געקומען איז ראָזענפעלד קיין אַמעריקע מיט אַ נישט געווענליך רייכן גייסטיקן באַגאַזש און מיט אַ פאַרבנלאָזער קליינבירגערלעכער פאַרגאַנגענ־הייט, וואו עס איז נישט געווען אפילו קיין רמז פון אידעאַישקייט, ווי מיר געפינען דאָס ביי אייניקע שרייבער פון זיין דור. אין דער אַלטער היים איז ער געווען, לויט זיין אייגענער אויטאָ־כאַראַקטעריסטיק, אַ „בעל'בתישער ליידיקגייער" וועלכער פלעגט „אַביסל לערנען אין בית־המדרש און אַביסל זיך לערנען אויף אַ מאַשין" אין זיין טאַטנס „שאַפּ".

דער דראַנג צו שרייבן האָט זיך ביי ראָזענפעלד'ן אַנטוויקלט גאָר פרי. אין זיין אויטאָביאָגראַפיע שרייבט ער אַזוי:

„שרייבן געדיכטע האָב איך אָנגעהויבן, לויט ווי איך געדענק, צו מיין 14טן יאָר. מיינע עלטערן אָבער און אַלע מיינע פריינדע, וואָס קאָנען מיך פון מיינע קינדער יאָרן דערציילן, אַז איך פלעג ליב האָבן צו זינגען לידלעך נאָך צו מיין 7טן יאָר; דאָס מענטשן פלעגן זיך אַרומ־קלייבן אַרום מיר און בעטן מיך, איך זאָל זיי זינגען לידלעך, נאַטירלעך פאַרשיידענע פאָלקס לידלעך, וועלכע איך האָב צו יענער צייט געקענט".

דאָס איז דער וועג פון אַלע פּרימיטיוון: עס זינגט זיך אין זיי, זיי שרייבן לויט דעם שטאַמפּישן נוסח פון פאָלקס ליד, וואָס איז אויך — אין תוך גענומען — אינדיווידועל.

זיין שרייבן איז אין אָנפאַנג נאַציאָנאַל; פּרימיטיווער „יידן־שמערץ", וואָס איז נישט מער ווי אַ ריין פיזישער באַנעמען דעם ווייטאָק פון דער רעכטלאָזער יידישער עקזיסטענץ. דער גאַנצער טראַפּאַרעט פון קלאָג ווערטער, וואָס איז געווען אַזוי פּאָפּולער אין זיין תקופה אַ דאַנק דער וואַנדערנדיקער חיבת ציוניסטישער „דיכטונג" פון די ברחנ'ישע משוררים.

דאָס „פּראָלעטאַרישע" קומט שפּעטער — אָדער ווי ראָזענפעלד שרייבט אין זיין אויטאָביאָגראַפיע:

„מיינע ערשטע געדיכטע זענען געווען נאַציאָנאַלע, שפּעטער, אריינ־פאַלנדיק אין די סוועטינג שעפּער פון לאָנדאָן און ניו־יאָרק האָב איך גענומען זינגען ארבעטער לידער".

באַמערקט דעם וויכטיקן בייזאַץ: ארבעטער לידער הייבט ראָזענ־פעלד אָן צו „זינגען", ווען ער איז אריינגעפאַלן אין שאַפּ, דאָס הייסט, בעת ער גופא האָט געליטן פון דעם דאָזיקן סיסטעם, אויף וועלכן ער האָט געקוקט מיט אַזאַ איבערגעטריבענער טראַגישקייט; די טראַגישקייט איז געווען נישט קיין אָביעקטיוויזירטע טראַגיק, נאָר אַ סוביעקטיוויר־טער אומגליק.

דער ייד („נאַציאָנאַלע לידער") איז אין ראָזענפעלד'ס וועלט באַנעם פאַרבונדען אויך מיט אויסערלעכע אומגליקן. אין זיין אויטאָביאָגראַפיע שרייבט ראָזענפעלד אַזוי:

„די טעמיקע פעריאָדע פון מיין דיכטן איז געווען אין דער צייט פון די לעצטע פּאָגראָמען אויף יידן אין רוסלאַנד און גריכנלאַנד (אין קאָרפו). דאַן האָב איך זיך פאַרגעסן אָן דער גאַנצער וועלט. פאַר מיר האָט נאָר געלעבט איין זאַך: און דאָס איז געווען דער ייד".

ראָזענפעלד פאַרגעסט נישט צו דערמאָנען אַז דווקא די נאַציאָנאַ־לע לידער האָבן אים געמאַכט אַ שם אַ סך יאָרן פריער, איידער ער איז באַרימט געוואָרן מיט זיינע פּראָלעטאַרישע לידער. זייער וויכטיקייט באַשטעטיקן די רעצענזיעס אין די העברעאישע זשורנאַלען ווי אויך אין „וואָסכאָד", וואָס איז צו יענער צייט געווען אָנערקענט פאַר דעם העכסטן פּוסק אין דער יידישער ליטעראַטור.

די דאָזיקע אמפּליטודע: נאַציאָנאַל־פּראָלעטאַריש פאַרגרעסערט זיך אָדער פאַרשמעלערט זיך אָפּהענגיק פון די דרויסנדיקע סיבות וואָס באַ־ווירקן דעם דיכטערס פּערזענלעכן גורל און געמיט. וואָס איז געווען ראָזענפעלד'ס גייסטיקער באַגאַזש? וואָס האָט ער געהאַט צו פאַר־דאַנקען דער לעקטור פון פּאָעטן? אין דער יוגנט האָבן אים באַווירקט די העברעאישע פּאָעטן אדם הכהן לעבענזאָן און י. ל. גאָרדאָן, —באַ־ווירקט אָבער „נישט צו שטאַרק באַגייסטערט" — ווי ער דריקט זיך אויס. שפּעטער קומען די דייטשע קלאַסיקער. ווען ער איז אַלט גע־ווען 25 יאָר האָט ער געלייענט שעקספּירן אויף דייטש. פינף יאָר שפּעטער האָט ער זיך באַקאַנט מיט די וועלט קלאַסיקער, ווי האָמער,

ווירגיל, דאנטע, הוגא אין אַן ענגלישער איבערזעצונג. זיין באַליבטער פּאָעט איז אָבער געווען געטע, וועמענס נאָמען ער דערמאָנט זער אָפט אין די בריוו זיינע. אַ זער שטאַרקע השפּעה האָט אויף אים געהאַט היינע, אפשר דעם סאַמן דעצידירנדיקן איינפלוס.

די דאָזיקע מאָמענטן פון באַווירקונגען זענען פון גרויס וויכטיקייט פאַר דער ביאָגראַפיע פון ראָזענפעלד. ווייל, הגם דער דיכטער גופא פאַרזיכערט אונדז אַז ער „דענקט אימער אין יידיש-דייטש און בין כמעט (!) גאַנץ אָריגינעל״ (פון זיין אויטאָביאָגראַפיע) — דאַרף לאָזן זיך נישט פאַרלייקענען גאַר שטאַרקע השפּעות פון פרעמדע פּאָעטן.

וויכטיק זענען אויך די דאָזיקע ידיעות פאַר דער כאַראַקטעריס־טיק פון ראָזענפעלד׳ס מענטאַליטעט. ראָזענפעלד האָט געקוקט אויף זיך ווי אויף אַ גרויסן למדן און מיט ביטול זיך באַצויגן צו אַנדערע, וואָס שרייבן „יידיש-דייטש״, ווייל יענע זענען געווען אין זיינע אויגן אומוויסנדע מענטשן. אין זיינע בריוו וואַרפן זיך דורך זער אָפט פאַראַכטונגס באַמערקונגען וועגן די יידיש־לייענער, ווי וועגן אומוויסנדע מענטשן.

פון דער דאָזיקער האַלטונג פון זיך און פון דער באַציאונג צו דער דירעקטער אוידיטאָריע זיינער האָט זיך מיט דער צייט אַנטוויקלט דער ראָזענפעלדישער קאָמפּלעקס, אַ דואַליזם, וואָס האָט אַזוי פיין, אין תוך גענומען, געפּאָרט זיין אויבנאויפיקן סאָציאַליזם מיט זיין פּסיידאָ־אינטעלעקטואַלן אַריסטאָקראַטיזם.

ראָזענפעלד האָט אָבער פאַרמאָגט נאָך איין שטריך אין זיך, אַ שטריך זיכער אַן אָרגאַנישן, נישט אַנטנומען פון דרויסן: דאָס איז געווען זיין פּאָלעמישער טעמפּעראַמענט און איבערגעטריבענע סענסיווי־טעט—צוויי זייטן פון איין מעדאַל, צוויי סימנים פון אַ אימפּולסיוון טעמפּעראַמענט.

ראָזענפעלד פאַרלאָזט זיין היים אין 1882. אַ געוויסע צייט געפינט ער זיך אין אַמסטערדאַם.

קיין אַמעריקע וואַנדערט ער צוויי מאָל. דאָס ערשטע מאָל ווילט ער דאָ אַ קורצע צייט און פאָרט אוועק פון דאַנען אַן אַנטוישטער. ער קען אָבער אין זיין פּויליש־ליטוויש שטעטל מער נישט זיין. ער באַזעצט זיך אין לאָנדאָן, וואו ער קומט אין באַרירונג מיט דער יידישער אַנאַר־כיסטישער גרופּע. ער שרייבט שוין לידער, וואָס ווערן גע׳פּסל׳ט פון די רעדאַקטאָרן פון „אַרבעטער פריינט״. דאָס אַנטוישט אָבער נישט

דעם יונגען אימיגראַנט. סוף זומער 1886 קומט ראָזענפעלד צום צווייטן מאָל קיין אַמעריקע.

דעם 17טן דעצעמבער, 1886, האָט ראָזענפעלד דעביוטירט אין דרוק מיט אַ ליד, וואָס איז דערשינען אין דעם האַלב־סאָציאַליסטישן וואָכנ־שריפט „די יודישע פאָלקסציימונג".

ראָזענפעלד ווערט אַ שרייבער. צו דיכטונג איז נאָך ווייט, אָבער אין גראַמען „שרייבט זיך". ער שיקט שוין לידער קיין לאָנדאָן, וואָס האָט זיך איצט געשעמט אַביסל פאַר דער „אומגאַסטפריינדשאַפט" צו די ראָזענפעלדישע בכורים, און מיט אַ ברייטער האַנט אים געדרוקט *).

צוויי יאָר שפּעטער (1888) האָט ראָזענפעלד דעביוטירט מיט אַ ביכל לידער א. נ. „דיא גלאָקקע", און אין 1890 דערשיינט זיין זאַמלונג „די בלוממענקעטטע".

צו יענער צייט איז ראָזענפעלד שוין געווען זער פּאָפּולער ביי די יידיש לייענער אין ניו־יאָרק. אין יענעם ווירבל פון אידעאָלאָגישן קאַמף צווישן אַנאַרכיזם און סאָציאַל דעמאָקראַטיע האָט ראָזענפעלד זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַן אָפּאָרטוניסט. עס איז געווען אין זיינע אינטערעסן צו לעבן בשלום מיט ביידע ריכטונגען, ווייל ער האָט זיך מפרנס געווען פון געבן „קאָנצערטן", דאָס הייסט, פון פאָרלעזן לידער אייגענע און פרעמדע.

ראָזענפעלד'ס ענדגילטיקער איבערגאַנג פון דער אַנאַרכיסטישער פּרעסע צו דער סאָציאַל דעמאָקראַטישער האָט גאָרנישט געהאַט צו טאָן

---

*) עס איז זער כאַראַקטעריסטיש פאַרן געשמאַק פון די לאָנדאָנער ראַדי־קאַלען, אַז זיי האָבן אָפּגעדרוקט אַ לאַנג ליד פון ראָזענפעלד'ן א. נ. דאָס פעלד פון סאָציאַליזם, וואָס איז געווען אַ סך שוואַכער, ווי אייניקע לידער, וואָס קראַנץ און ווינטשעווסקי האָבן פריער כאַרבראַקירט.

די ערשטע סטראָפע פון דעם גאַנצן ליד לייענט זיך אַזוי:

אָ ווילדעס פעלד, בעוואַקסן מיט דערנער:
וויסטע שטעפּער, בערג און טאָהל.
דיא שטיינער לאָזן ניט וואַקסן די קערנער
וואָס וואַרן מיט מיה פערזייט אַמאָל.

דאָס ליד איז געדרוקט אין אַ זעלטן ביכל, וואָס געפינט זיך אין מיין באַזיץ א. נ. לאָפּאַטינ'ס לעבנסבאַשרייבונג, פערפאַסט פון פּ ע ט ע ר ל אַ ו ־ ר אָ ו ו און דער פּראָצעס פון 21 ניהיליסטן... איבערגעזעצט אויס דעם רוסישן פון ל. יאַפּפע, לאָנדאָן, 1888, 48 זייטן. דאָס ליד איז געדרוקט אויף זייטלעך: 48—45.

מיט פרינציפּן און אידעאַלאָגיעס. אָבער אין יענער יונגער, ריינער און אידעאַליסטישער תקופה פון געזעלשאַפטלעכע באַוועגונגען אויף דער יידישער אַרבעטער גאַס פון אַמעריקע האָט מען זאַכן גענומען זער ערנסט און פרום און ממילא האָט מען זיין האַנדלונג שטאַרק געטאַדלט.

דוד עדעלשטאַט, וועלכער האָט שטאַרק געהאַלטן פון מאָריס ראָזענפעלדן און וואָס איז געווען פון אים דיכטעריש באַאיינפלוסט — ערקלערט אין אַ ליד, אַז אַ פּאָעט דאַרף נישט זינגען „ווי אַ נאַכטיגאַל און ווערן געלויבט פונעם „אָרטאָדאָקס און ליבעראַל". פאַר אים איז דער אידעאַלער דיכטער: דער רעוואָלוציאָנערער קעמפער, וואָס זוכט נישט קיין באַלוינונג פאַר זיין געזאַנג, נאָר „טראָגט מיט שטאָלץ זיין שווערד און פאָנע".

עדעלשטאַט, דער רעוואָלוציאָנער, האָט זיך דערפילט אַנטוישט אין ראָזענפעלד'ן, דעם אַנאַרכיזירינדן אינדיווידואַליסט. צווישן עדעלשטאַט'ס מאַנוסקריפּטן האָט מען געפונען אַ בלעטל מיט אַן אויפשריפט: ראָזענפעלד, וואָס אַנטהאַלט אַזעלכע שורות:

„בלייב טריי די וואַרהייט, אַרבעטער דיכטער,
אַף אַפּלאָדיסמענטן גיט וואָרט".

(ציטירט לויט מרמר'ס עדעלשטאַט ביאָגראַפיע, קיעוו, 1935, זייט 254).

דער ראָמאַנטישער רעוואָלוציאָנער עדעלשטאַט, האָט אָבער נישט פאַרשטאַנען דאָס „ראָזענפעלדישע", וואָס האָט געזוכט דוקא נישט אַפּלאָדיסמענטן אַליין, נאָר ברויט און אַ ברייטערע פעריפעריע פאַר זיין דיכטערישן טעמפּעראַמענט, ווי די דאַמאָלדיקע געגראַמטע פובליציסטיק פון אַנאַרכיסטישן און סאָציאַל־דעמאָקראַטישן לאַגער האָט געקענט געבן.

בעת ביי עדעלשטאַט'ן איז פּאָעזיע געווען נישט מער, ווי אַ מיטל צום קאַמף, האָט שוין ראָזענפעלד פּרובירט אויסנוצן פּאָעזיע, ווי אַ מיטל אויסצודריקן זיין גאַנצע נשמה און אויך ווי אַ לעבנסמיטל אין קאַמף פאַר זיין עקזיסטענץ.

אין 1891 האָט ראָזענפעלד אָנגעהויבן אַרויסגעבן פלוגבלאַט־לידער, וועלכע ער פלעגט פאַרקויפן אין רעסטאָראַנען און אין לאָקאַלן פון די יוניאָנס.

פאַר דעם צוועק האָט ער געזאַמלט אַנאָנסן, וואָס זאָלן דעקן די הוצאות פון אָפּדרוקן אַזאַ פּירזייטיקן פלוגבלעטל. די דאָזיקע אויסגאַבע האָט געהייסן: „פאָלקס־לידער פון דעם בעריהמטען יודישען

פאָלקס דיכטער אונד פּאָעט מאָררים ראָזענפעלד". (פּרייז 1 סענט).
דאָס ערשטע ליד איז געווען: „גזירות רוסלאַנד, צו זינגען מיט דער מעלאָדיע פון „יעקעלע געהט אין שול".

אין דעם דאָזיקן „ליד" פון דעם מיטאַרבעטער פון סאָציאַל־דע־מאָקראַטישע און אַנאַרכיסטישע צייטשריפטן געפינען מיר אַזעלכע שורות:

אַללע זאָ ווי איינער
גלוסטן אידיש בלוט,
אַך וויא שמערצט דיא ביינער
„ונטער דעם מערדער קנוט!"

זער כאַראַקטעריסטיש איז דער פאָלגנדער אַנאָנס, וואָס האָט זיכער געקענט שאָקירן אַזאַ אסקעטיש ריינעם רעוואָלוציאָנער ווי דוד עדעל־שטאַט:

אַנצייגע

„איך מאַך בעקאַנט מיינע צאָהלרייכע פריינדע לעזער אונד סימ־פּאַטיזירער, דאָס מיט דיעזען ליעד וועט זיך אָנפאַנגען אַ גאַנצע סעריע פאַן פאָלקסליעדער עקסטראַ צום זינגען פיר מיינע אידישע בריעדער אין אַמעריקאַ, דערצו וועל איך עס אויך בעשיינען מיט עטליכע וויצע און סתם גוטע געדאַנקען, וועלכע וועלען דעם עולם פערגעניגען פערשאַפען. דיא טרויעריגע לאַגע פאַן מיינע עלענדע בריעדער אין רוסלאַנד האָט מיך געצוואונגען, אַז איך זאָל זייא ווידמען דאָס ערשטע ליעד, פער־האָפענדיג אַז איהר וועט פערשטעהן וויא אַזעלכע ליעדער צו שעטצען. פערבלייב איך אייער בעקאַנטער מאָררים ראָזענפעלד".

מיטן דאָזיקן נוסח אַנטנומען פון די דאַמאָלסדיקע זאַמלונגען פון יידישע טעאַטער קופּלעטן, וואָס האָבן שוין פאַרפלייצט דעם אַמעריקאַ־נער מאַרק, האָט ראָזענפעלד פּרובירט זיך אויפבויען אַ פּרנסה, וואָס זאָל אים באַפרייען פון אַרבעטן אין אַ שאַפּ.

דאָס איז אים נישט געלונגען, און ער מוז זיך פּראָלעטאַריזירן, ווייל פון דער פעדער לעבן איז אים געווען כמעט אונמעגלעך.

די אַרבעט אין „שאַפּ" איז אָבער פאַר ראָזענפעלד'ן נישט געווען אַזוי טראַגיש, ווי ער מאָלט עס אין זיינע לידער.

אַ געוויסער ענגעלמאַן, וועלכער האָט געאַרבעט צוזאַמען מיטן דיכטער אין אַ שאַפּ, דערציילט, אַז ראָזענפעלד אָנשטאָט אַרבעטן פלעגט

„אָפּזיצן שטונדן לאַנג איבער ביכער", וואָס דער בעל־הבית, אַ געוויסער היימאַן גאָלדשטיין האָט געהאַט אין זיין וואוינונג, וואָס איבערן שאָפּ.

„איך בין דאָרטן געווען דער פּרעסער — שרייבט ענגעלמאַן. איך אַליין פּלעג אַמאָל ריידן צום פאַרשטאַרבענעם דיכטער, אַז ער דאַרף מאַכן אַביסל אַרבעט. אָבער עס האָט ווייניק געהאָלפן".

ווייטער דערציילט דערזעלבער אַרבעטער, אַז דער בעל־הבית און די אַנדערע האָבן „געזען, אַז דער מיסטער ראָזענפעלד איז נישט ווי אַלע אַנדערע. מען האָט שוין דאַמאָלס געזען, אַז דער מאַן וועט אַמאָל אויס־וואַקסן אַ גרויסער מענטש. מען האָט נאָר נישט געוואוסט און נישט פאַרשטאַנען צו וואָס דער מאַן צילט" („פאָרווערטס" פון 19טן יוני, 1929).

דאָס איז געווען אין 1893 אָדער 1894.

אודאי „האָבן די שאָפּ־חברים נישט געוואוסט וואוהין צילט „מר. ראָזענפעלד". אָבער דער דיכטער האָט עס געוואוסט.

ער האָט געוואָלט זיין נאָר פּאָעט; באַזינגען די ליידן אין שאָפּ, אָבער אַליין נישט ליידן. מעגלעך, אַז די פריערדיקע יאָרן האָט ראָזענ־פעלד טאַקע שווער געליטן אין שאָפּ. אָבער די דאָזיקע סענסיוויטעט זיינע איז נישט באַווירקט געוואָרן בלויז פון די שווערע אומשטענדן פון זיין לעבן, נאָר אויך פון זיין פּסיכיק, וואָס האָט געזען אומעטום טראַגיש־קייט.

אין 1893 האָט ראָזענפעלד אַרויסגעגעבן אַ ביכל לידער א. נ. „פּאָע־זיען אונד ליעדער. ערשטער טהייל: נאַציאָנאַלע ליעדער". די דאָזיקע לידער האָבן קיין אינטערעס נישט געקענט אַרויסרופן. דער נאַציאָנאַליזם אויף דער יידישער גאַס איז צו יענער צייט געווען אַן אָרטאָדאָקסישער, באַווירצט אַביסל מיט חיבת ציון. דער נאַציאָנאַליזם האָט זיך געטוליעט אין די ווינקלדיקע, עפּעמערישע אויסגאַבעס פון דער לשון־קודש'דיקער זשורנאַליסטיק און אויך ווי אַ נישט קיין זער אויפגעלייגטער גאַסט אויף די שפּאַלטן פון דער קליינבירגערלעכער פּרע־סע. עס איז צו יענער צייט נאָך נישט געווען קיין אוידיטאָריע פאַר אַזוינע מאָטיוון. די איינציקע יידיש לייענער אוידיטאָריע איז געווען די פּראָלעטאַרישע. זי האָט זיך געגנויטיקט אין סאָציאַלע לידער. שוין אין 1889 האָט מען זיך געקלאָגט אין „אַרבעטער פריינט", אַז ראָזענפעלד „דער ברענענדיקער רעוואָלוציאָנער איז געוואָרן אַ ציון באַקלאָגער". עס איז אָבער נישט געווען ריכטיק. אין יאַנואַר, 1890, שרייבט ראָזענפעלד

א ליד, וואו ער טרעט אַרויס קעגן ציוניזם. און דערקלערט זיך פאַר א סאָציאַליסט. דער דיכטער זעט אין ציון דעם „יידישן קאַפּיטאַליסט", וואָס עקספּלאָאַטירט, פּונקט ווי מען טוט עס אין גלות".

ראָזענפעלד נעמט זיך צו כל אַלערליי פּרנסות. ער גיט אַרויס א סאַטירישן זשורנאַל (צוזאַמען מיט א. מ. שאַרקאַנסקי) א. נ. „דער אשמדאי". וואו ער פאַרעפנטלעכט זיינע פּרעכטיקע לידער פול מיט שאַרפקייט און איראָניע קעגן די, וואָס האָבן אים מבטל געמאַכט ווי א פּאָעט, ווייל ער איז א „שניידער-אַרבעטער".

ער שרייבט אַן אָפּערעטע א. נ. „דער לעצטער כהן גדול" (1896). אָבער אויך אַן מאַטעריעלן דערפאָלג.

דער ווענדפּונקט אין זיין לעבן איז געקומען אין יאָר 1897, בעת עס איז דערשינען זיין לידער בוך. (ערשטער טייל, אַרויס אין אויגוסט, 1897, מיט א בילד פון דיכטער, 88 זייטן).

דאָס דאָזיקע ביכל האָט געהאַט א קאָלאָסאַלע השפּעה אויף ראָזענ-פעלד'ס גורל. דער דיכטער האָט זיך באַקענט מיט א יונגן געלערנטן, דעם סלאַוויסט לעאָ ווינער, וועלכער האָט זיך שטאַרק פאַראינטערעסירט מיטן אַרבעטער-פּאָעט. דאָס „לידער-בוך" איז טאַקע געווידמעט לעאָ ווי-נערין, וועלכער האָט שפּעטער מיט זיין ענגלישער אויסגאַבע פון ראָ-זענפעלד'ס לידער געעפנט פאַר אים די „טויערן פון דער וועלט".

די אומשטענדן, וואָס האָבן גורם געווען, אַז די דאָזיקע זאַמלונג זאָל דערשינען, האָט בלי ספק א ליטעראַטור-היסטאָרישן אינטערעס. ראָזענפעלד האָט געקליבן אַבאָנענטן, כדי אַרויסצוגעבן א פולע זאַמ-לונג פון זיינע לידער. עס האָט זיך אָבער אויסגעוויזן, אַז דאָס איז פאַר-בונדן מיט זער גרויסע קאָסטן. ראָזענפעלד האָט באַשלאָסן דערווייל אַרויסגעבן א קלענערע זאַמלונג פון אַן ערך 90 זייטן, פאַר וואָס ער האָט געמאָנט איין דאָלאַר.

אין דער פּרעסע האָט זיך דאַמאָלס באַוויזן אַזא אַנאָנס:

בשורה טובה

„די טעג ערשיינט פון דרוק מאָררים ראָזענפעלד'ס „אידישע פאָלקס-ליעדער".

יעדער איינער קען זיך פאָרשטעללען פאָראויס, וועלכע פערלען דאָרט ווערדען זיך איינפינדען (!), ווייל דעם פערפאַססערס נאָמען איז זעהר

גוט בעוואוסט. פּרייז 1 דאָללאַר. צו בעקומען בייא אַללע בוכהענדלער אויךביים דיכטער :52 פאַרסייט סטריט".

אין דער הקדמה צום ביכל דאַנקט דער דיכטער זיינע אַבאָנענטן „אים נאָמען דער אידיש־דייטשע ליטעראַטור אין אַמעריקע און אים נאָמען דער וואהרער קונסט".

אָבער ראָזענפעלד האָט זיך שוין דערפילט ענג אין די ד׳ אַמות פון דער „יידיש־דייטשער ליטעראַטור". דורך ווינערן איז ער אַריין אין א וועלט וועגן וועלכער ער האָט ווינציק געוואוסט און נאָך ווינציקער געהאָפּט ווען עס איז צו קומען אין אַ קאָנטאַקט מיט איר. דאָס איז געווען פון איין זייט די אַמעריקאַנער אינטעלעקטואַלן, און פון דער צווייטער זייט — די „יהודימישע בורזשואַזיע". אַנטוישט אין זיך און מיט אַ ביטול באַציאונג צום יידישן לייענער און באַזונדערס צו דער דאַמאָלסדיקער יידישער קריטיק, האָט ראָזענפעלד געהאַט נאָר איין חלום: אַנטלייפן פון דער „יידיש־דייטשער ליטעראַטור".

וועגן די דאַמאָלסדיקע קריטיקער אין יידיש שרייבט ראָזענפעלד מיט אַ פאַרביסנקייט פון אַ פלעבעיער און גדלות פון אַ פּאַטריציער. בודיאַנאָוו, וועלכער האָט אים קריטיקירט (אין „נייער גייסט") איז „אַ דומער", אַ נאַר, וואָס פאַרשטייט זיך נישט אַף פּאָעזיע.

האַרקאַווי האָט אים פאַרגעוואָרפן פּרינציפּנלאָזיקייט; שרייבט ער וועגן אים, אַז ער איז אַ „קריינק".

זעליקאָוויטש איז „אַ שורקע, וועלכער קען אַ מענטשן ברענגען אויף דער תליה (!)".

מיט אַמאָל באַשליסט ראָזענפעלד אינגאַנצן אויפהערן צו שרייבן „יידיש־דייטש". אין אַ ענגלישן בריוו צו לעאָ ווינער (פון 4 מאַרט, 1898) שרייבט צו דער פאַרביטערטער דיכטער אויף יידיש:

„לאַכט נישט פון מיינע ענגליש. אין אַ יאָר אַרום וועל איך שרייבן ענגלישע געדיכטע".

דעם 6טן אָקטאָבער, 1898, שרייבט ער צו דעם זעלבן, אַז ער וויל זיך „ווידמען בוכשטעבלעך דער ענגלישער שפּראַכע".

באַזונדערס האָט זיך ראָזענפעלד׳ס דערערטיר קאָמפּלעקס פאַר־שטאַרקט, ווען ווינער׳ן איז געלונגען נאָך גרויסע באַמיאונגען אַרויס־געבן אויף ענגליש זיינס אַ זאַמלונג לידער.

ראָזענפעלד ווערט באַקאַנט מיט דער „גוישער און יהודימישער

וועלט". ווינער רעדט וועגן אים אין די „העברעע" קרייזן פון באָסטאָן. ראָזענפעלד'ן טוט עס גוואַלדיק הנאה. ער איז זער צופרידן דערפון, ווייל ער וועט „געניסן די פריינטשאַפט פון... פאָרנעמע דאַמען און הערן".

דער דיכטער פון שאַפּ לידער זוכט באַקאַנטשאַפט דווקא מיט די רייכע יאַהודים. מיט זיי — שרייבט ער צו ווינער — איז ער א „גע־מאַכטער מענטש": אָן זיי איז ער עלנד, ווייל אין ניו־יאָרק, אַבוואָל צווישן אַזוי פיל יידן און „פריינד" בין איך „לידער" עלנד און אַליין. זעלטן וואו איר וועט געפינען, אונטער יידן אין אַמעריקע, א מענטש, וואָס זאָל האָבן אַזוי פיל באַקאַנטע און נישט האָבן צו וועמען א וואָרט אויסצורעדן" (אין א בריוו פון 1טן אָקטאָבער, 1897).

דאָס דאַזיקע געפיל פון איינזאַמקייט שרייבט ראָזענפעלד צו צו צוויי סיבות: דער אומוויסנהייט פון דעם „יידישן מענטשן" און דער קנאה פון די יידישע שרייבער.

ראָזענפעלד'ן ציט צו דער „געבילדעטער וועלט", וואָס איז אין זיין באַגריף אידענטיש מיט דער ענגלישער בורזשואַזער וועלט. ער לעכצט נאָך דער דאָזיקער וועלט און גלייכצייטיק האָט ער פאַר איר מורא. אין דער „נייער עלעגאַנטער וועלט", באַקלאָגט זיך ראָזענפעלד אין א בריוו, פילט ער זיך פאַרלאָרן. פאַר זיין „רבי'ן און מדריך" לעאָ ווינער גיסט ער אויס זיין ביטער האַרץ.

ער איז איינגעלאַדן געוואָרן צו דר. פעליקס אַדלער, דעם גרינדער פון די „עטיקל קאַלטשאַר סקולס", דעם סאַמע פּראָמינענטסטן יהודי פון יענער צייט, וועלכער האָט איינגעאָרדנט אַן אָוונט לכבוד דעם דיכטער. דאָרטן זענען געווען די קאָרפּנקעפּ פון דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור און אַקאַדעמישער וועלט.

ראָזענפעלד האָט זיך דאָרטן דערפילט, ווי א פּלעבעיער צווישן „אמת'ע" אַריסטאָקראַטן.

„אָ ווען איך וואָלט אייך געקענט האָבן דערביי — שרייבט ער צו ווינער—(13 פעברואַר, 1898), אָן אייך בין איך א טויטער מענטש. איך ציטער איבער מיין האַלטונג".

זיי, די מענטשן פון „יענער וועלט", וואָס רעפּרעזענטירן דווקא די דאָזיקע מאַכט, וואָס דער דיכטער האַסט פון טיפן האַרצן און קעגן וועמען ער רעוואָלטירט אין זיינע לידער — זיי, די דאָזיקע „פאָרנעמע

ליטע" אימפאנירן אים זער שטאַרק. באַזונדערס איז ער שטאָלץ מיט די „גרויסאַרטיקע לידים" פון דער „סאָסייטי".

דערביי פאַרגעסט ער נישט צו באַמערקן, אַז הגם מען האָט אים דאָרטן צוגעטיילט „פּודן מיט כבוד" — אָבער די משפחה קען ער פון דעם נישט מפרנס זיין.

„מיין גראָסערי-מאַן — באַמערקט ראָזענפעלד איראָניש — זאָגט זאָגאַר, אַז כבוד איז נישט אַזאַ גאַנגבאַרע סחורה" — ווייל ביי אים אין קליייט קען מען דערפאַר קיין שפּייז נישט קויפן.

אָבער די ווירקלעכקייט יאָגט ער פון זיך אַוועק, ווי שלעכטע רוחות.

ער וויל הנאה האָבן פון דער גרינגער און ביליקער גלאָריע — הגם ער פילט, אַז לאַנג וועט זיין עולם הזה מיט די מענטשן פון „יענער וועלט" פון פראַקען און בריליאַנטן נישט קענען דויערן.

ראָזענפעלדן טוט שטאַרק הנאה, וואָס די יידישע שרייבער זענען פול מיט קנאה צוליב זיינע „ענגלישע" טריאומפן.

דער „חזיר-מאַרק" — אַזוי באַטיטלט ער די יידישע ליטעראַרישע גאַס אין אַמעריקע, רעדט נאָר פון אים.

אין קאַצענעלבויגנ'ס ספרים געשעפט — אינפאָרמירט ער ווי-גער'ן — אין דער „טרעמפּאַרניע פון אַלע חזיר-מאַרק ליטעראַטן" רעדט מען נאָר פון איין זאַך: פון ראָזענפעלד'ס דערפאָלגען און מען רעדט, פאַרשטייט זיך, מיט קנאה.

דערביי אינפאָרמירט ער אויך זיין פּראָטעקטאָר — אַז אויף דער יידישער גאַס איז איצט אַ געלאַף אויף ענגלישע איבערזעצער און אויף הויכע באַקאַנטשאַפן.

עס איז זיכער געווען אַ סך גוזמא אין זיינע רייד, ווייל דערזעלבער ראָזענפעלד הויבט אָן פּלוצלונג צו פילן, אַז ער איז דאָ נישט דערפאָרן און אהין נישט דערגאַנגען, ער איז איינזאַם, איינזאַם ווי אַ מענטש און ווי אַ שרייבער.

אין די גרויע, אשיקע שעה'ען פון זיין שטוביקן לעבן האָט ער קיין סך נחת נישט געקענט פילן. די אַטמאָספערע איז שוין געווען אַ פרעמ-דע, הגם די קינדער זיינע האָבן אים געגעבן אַ סך פרייד, אָבער דאָס איז געווען פרייד פון אַ טאַטן, וואָס האָט געראָטענע קינדער.

די לאַנדסלייט האָבן אים פאַרלאָזן; אויב זיי קומען אַמאָל צו אים

איז „באַרגן געלט״ — ווייל מען האָט אים געמאַכט אַ שם פון אַ רייכן מענטשן.

מיט דערזעלבער האַסטיקייט, ווי ער פאַראורטיילט מענטשן און לאַנדסלייט, פאַראורטיילט אויך דער דיכטער די שפּראַך און די ליטע־ראַטור. וואָס האָט אים געבראַכט די פאַר׳שכור׳נדיקע אָנערקענונג. אין יידיש גלויבט ער שוין נישט מער.

„דער זשאַרגאָן — שרייבט ער צו ווינערן (6טן סעפּטעמבער, 1897) —האָט דאָ אין דיזען לאַנד סאַי ווי סאַי (ניט) קיין צוקונפט. נאָך אין 25 יאָר אַרום וועלן זאָגאַר די בעסטע ווערק געשריבן אין דיזער שפּראַכע אָדער דיאַלעקט נאָר בלייבן ליטעראַרישע קוריאָזיטעטן. ווייי איז דעם, וואָס איז נישט אומשטאַנדע אַרויסצוגעבן זיינע געפילן און געדאַנקען אין איינער לעבענדיקען שפּראַכע״.

אמת, ער האָט אַ סענטימענט פאַר יידיש, ווייל ער האָט איר „גע־אָפּפערט די בעסטע צייט״ פון זיין לעבן, זיין יוגנט. און עס אימפּאָנירט אים זייער שטאַרק, וואָס אַ פּראָפעסאָר זאָל זיין אַ „גוואַלדיקער פּאַרטיידי־קער פון דער אָרימער, געהאַסטער שפּראַכע״.

אָבער די מאַסע איז אומוויסנד און דאַרף נישט קיין פּאָעזיע. ראָ־זענפעלד האָט עס מיט יאָרן שפּעטער געזאָגט נאָך שאַרפער. ער איז אַ „פּאָעט ביי אַ פאָלק פון פּעדלערס און שמאַטע קלייבערס״. די דאָ־זיקע מיינונג האָט ער געהאַט שוין אין יענע יאָרן, ווען ווינער האָט פאַר אים געעפנט די „טויערן פון דער וועלט״.

„פאַר וועמען זינגסטו דאָ דיין ליד ?
פאַר וועמען ?
ווער דאַרף דאָ דיכטער און פּאָעטן״.

פרעגט זיך דער דיכטער.

אָדער אין אַן אַנדער אָרט זאָגט ער אַזוי :

„מיין אומה דאַרף קיין לידער,
קיין דיכטער און קיין האַרף,
זי האָט אַ גראָבן סידור
דאָס אַלעס וואָס זי דאַרף״.

פאַר אַזאַ אומה מיט אַ „גראָבן סידור״ האָט ראָזענפעלד געהאַלטן, אַז עס איז נישט כדאי צו שרייבן.

שרייבן דאַרף מען פאַר דער וועלט פון די יעקב שיפ׳ס, וואָס קויפן

זיינע ענגלישע איבערזעצונגען אין א גרויסער צאָל עקזעמפּלאַרן און פאַר־טיילן אין יידיש־ענגלישע בילדונגס אנשטאַלטן.

שיף האָט בייגעשטייערט 600 דאָלאַר פאַר א ראָזענפעלד פאָנד. דאָס אימפּאָנירט אזוי שטאַרק דעם דיכטער פון דעם „בליכן אָפּערייטער" — אז ער וויל שיפ'ן ווידמען א ליד, וואָס זאָל אריינגיין אין זיין געפּלאַנטן ענגלישן בוך.

ראָזענפעלד וויל געווינען ווינער'ן פאַר דעם דאָזיקן פּלאַן. אין א בריוו צו אים (5טן מאַי, 1898) פאַרזיכערט ראָזענפעלד, אז עס איז א גוטע זאַך און קאָן אמאָל צונוץ קומען, „ווייל צו האָבן דזשייקאָב שיף אלס פריינד קען נישט שאַדן".

געהאַט האָט ראָזענפעלד אינזינען זיין אַלעגאָריש ליד א. נ. אונדזער שיף, וואָס וואָלט זיך, ווי ער פאַרזיכערט, זער גוט געפּאַסט ווי א סימ־באָלישע ווידמונג פאַר יעקב שיף.

א דאַנק דער שטיצע פון די יהודים ווערט ראָזענפעלד צייטווייליק אויפגעריכט פינאַנציעל. פּראָפעסאָר עדווין זעליגמאַן גיט אים א שטעלע פון א ביבליאָטעקאַר אין דעם קאָלאָמביא אוניווערסיטעט, וואו דער דיכטער האָט געזאָלט קאַטאַלאָגירן די העברעאישע און יידישע ביכער. (פעברואַר, 1899).

ער האָט אָבער לאַנג נישט געקענט דאָרטן אַרבעטן, ווייל ער האָט געהאַלטן, אז עס איז אומווירדיק פאַר אים, א וועלט פּאָעט, וועמענס „לידער רעדן פאַר זיך אליין" צו טאָן אזא לאַנגווייליקע אַרבעט.

ראָזענפעלד'ן געפעלט דער דערפאָלג מיטן ענגלישן באַנד און ער טראַכט שוין פון א צווייטן באַנד לידער אויף ענגליש. אזוי שנעל ווי דער ערשטער באַנד איז אַרויס פון דרוק און עס האָבן זיך א שאָט גע־טאָן רעצענזיעס און ... נדבות, שרייבט דער דיכטער צו ווינער'ן:

„איך פאַרזיכער אייך צוזאַמענשטעלן א בוך מיט פּאָעזיע וואָס זאָל מיך שטעמפּלען אַלס א מייסטער" (28טן פעברואַר, 1899).

ווינער האַלט אים אָבער אָפּ דערפון. ער ברענגט ראָזענפעלד'ן צוריק צו דער ערדישער ווירקלעכקייט און גיט אים צו פאַרשטיין, אז פאַר דער ענגלישער וועלט איז ער געווען נישט מער ווי אַן אינטערעסאַנטער קוריאָז. ער דערמונטערט אים צו שרייבן ווייטער אויף יידיש. ווי א קליין קינד הערט זיך ראָזענפעלד צו צו ווינער'ס עצות. „איך האָב אויפגע־געבן דעם געדאַנק צו שרייבן אין ענגליש. אין יידיש האָף איך נאָך זעהר פיעל אויפצוטאָן". שרייבט ער צו ווינער'ן אין 1899.

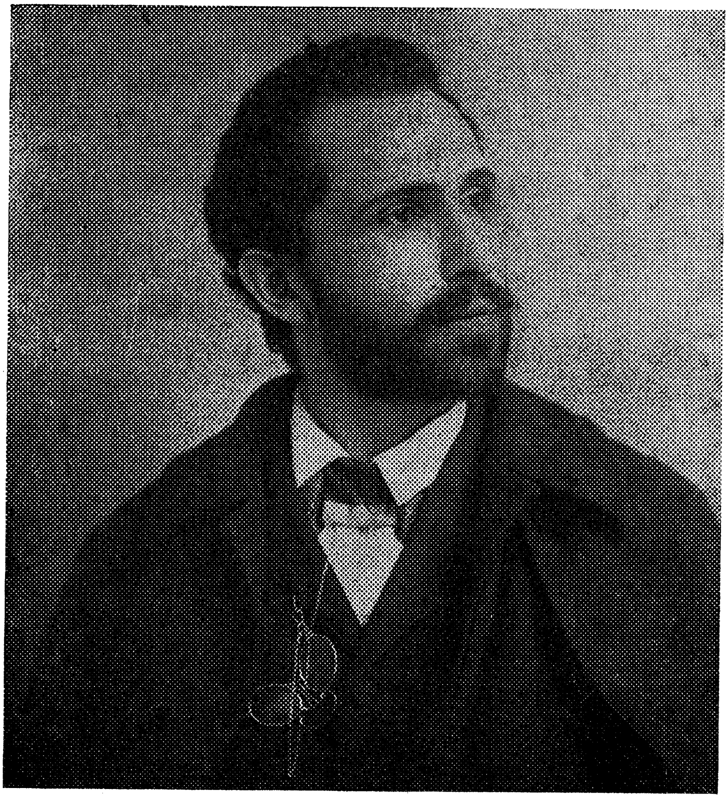

דיזען בילד, מיינע טהייערע לעזערן, שיק איך
אייך אלס אייביגען אנדענקען, פערגעסט ניט אן
אייער הערצענספריינדליכען [illegible]

משה יעקב ראָזענפעלד.

Morris Rosenfeld

ראָזענפעלד האָט פּלוצלונג דערפילט, ווי די פרעמדע פּאָפּולאַריטעט האָט אים רואינירט.

„הלואי — שרייבט ער — וואָלט איך געקענט ווידער זיין דאָס, וואָס איך בין געווען: קיינער זאָל מיך נישט קענען און נישט וויסן. די פּאָפּולאַריטעט הרג׳עט מיך. די יידלעך מיינען, אַז איך בין שוין גליקלעך און זיינען מיר דם שונאים״.

ער פאַלט ביי זיך אינגאַנצן אַראָפּ. ער גלויבט שוין נישט מער אין זיין דיכטערישן זשעני.

איך בין אויף זיך קיין מבין (ניט)״ — שרייבט ער. אויב זיינע לידער וועלן פאַרלאָרן גיין „וועט אויך די וועלט ליטעראַטור דאדורך גאָרנישט פאַרלירן״. — גיט ער צו מיט יאוש.

אָבער די דאָזיקע ירידה טענער זענען אין תוך נישט מער ווי פּאָזע. ראָזענפעלד האָט דוקא געהאַט אַ שטאַרקן באַוואוסטזיין פון זיין דיכטע-רישן ווערט.

מיט אַ יאָר פריער, יאַנואַר 1898, האָט ראָזענפעלד אַטעסטירט זיינע לידער, ווי „טייערע שטיק ליריק״, וואָס אַנטהאַלטן אַן אָריגינעלן און רייכן זין. (געשריבן צו דעם זעלבן ווינער).

די דאָזיקע געענדערטע שטימונג זיינע כאַראַקטעריזירט דער דיכטער אַמבעסטן אין זיינע בריוו צו ווינער׳ן:

„איך בין אַביסל אַ האַסטיקער, אָבער קיין פאַלשער און קיין ליג-נער״ — שרייבט ער וועגן זיך.

אין אַ צווייטן בריוו באַמערקט ער, אַז ער איז אַ „פריגייסט און וועט עם אייביק בלייבן״.

דער פריגייסט רעדט פון שטאָלץ, וואָס לאָזט אים נישט צו בעטן אין אַ צייט פון נויט.

ראָזענפעלד האָט זיך פאַר׳שיכור׳ט פון זיינע אייגענע רייד, וואָס האָבן געזאָלט קאָמפּענסירן זיין שוואַכן כאַראַקטער.

ער איז געווען אַ נעץ מיט ווידערשפּרוכן: אַ שטאָלצער בעטלער, אַ פאַרפאַנטאַזירטער ערלעכער מאַן.

ער האָט, ווייזט אויס, נישט איינגעזען, אַז מיט ווערטער אַליין קען מען דעם אמת׳דיקן געשטאַלט פאַר מענטשן נישט פאַרדעקן.

ראָזענפעלד׳ס רייד וועגן שטאָלץ האָבן אפשר אַרויסגערופן אַ שמייכל ביי די, וואָס האָבן אים געקענט פון מעשים און נישט פון ווערטער.

אויב זיי האָבן אים אַזוי שנעל נישט פאַרלאָזן און אַרויסגעוויזן אַ סך וואַרימע געפילן צו אים און גוטן ווילן אים צו העלפן איז דאָס געווען דערפאַר, וואָס זיי האָבן אויף אים געקוקט ווי אויף אַ גרויסן פּאָעט, וואָס איז פאַרשקלאַפט צו נאָך גרעסערע ליידנשאַפטן.

גרויס האָפענונג האָט ראָזענפעלד געלייגט אויף דער ענגלישער אויס-גאַבע פון זיינע געקליבענע לידער. אין זיין שטענדיק אומרואיקן קאָפּ ווערן געבוירן פאַרשיידענע ווינטמיל פּראָיעקטן. דאָ האָט ער בדעה צו קויפן אַ געשעפט פאַרן געלט, דאָ וויל ער גאָר ווערן אַ פאַרמער. אָבער די פאַרלעגער קאָפּלענד און קאָ. ווילן אין פאָראויס דאָס געלט ניט אויס-צאָלן. ראָזענפעלד האָפט, אַז דער רייכער פּראָפעסאָר עדווין זעליגמאַן וועט דערווייל אים אויסלייען די נויטיקע סומע געלט.

אָבער דער פּראָפעסאָר איילט זיך נישט דאָס צו טאָן. עס איז אים בכלל דער גאַנצער ענין נישט צום האַרצן. ער ווייזט אָבער אַרויס אַ סך געדולד און אינטערעס פאַרן גורל פון דעם „געטאָ-פּאָעט". ער אַראַנ-זשירט פאַר אים אַ סעריע ענגלישע אָוונטן. פאַר יעדן אָוונט האָט ראָ-זענפעלד באַקומען צוואַנציק דאָלאַר האָנאָראַר. אַזוי ווי ער איז געווען אַ גוטער פאָרלייענער, האָט דער עולם אים געהערט מיט פאַרגעניגן, הגם זיין אויסשפּראַך איז געווען ווייט נישט קיין פּערפעקטע. (דער ערשטער אָוונט איז פאָרגעקומען אָנפאַנג פעברואַר, 1898).

ראָזענפעלד האָט דערביי געהאַט אין געדאַנק עפּעס אַנדערש. היות, ווי זיין ענגליש בוך איז נאָך נישט דערשינען, וועט דער עולם זיכער זיין פאַראינטערעסירט צו קויפן אַ בוך, אַזוי שנעל ווי מען וועט הערן דעם דיכטער פאָרלייענען די בעסטע מוסטערן פון זיין מוזע.

אָבער ראָזענפעלד האָט נישט געהאַט קיין רעכט דאָס צו טאָן אָן דער דערלויבעניש פון איבערזעצער און פאַרלעגער. אַזוי ווי ביי ווינער'ן זענען געלעגן די טעקסטן פון די איבערזעצונגען, האָט ראָזענ-פעלד געמוזט צו אים אָנקומען.

„אויב איר ווילט איך זאָל האָבן וואָס צו קייען און באַצאָלן דעם קומענדיקן חודש דירה-געלט, שיקט מיר צו אַ פּאָר געדיכטע".

ראָזענפעלד האָט אָבער באַלד דערפילט אַז ער אָפּערירט מיט אַרגו-מענטן, וואָס קענען פאַר אים קיין כבוד נישט דערוועקן.

שרייבט ער צו דעם זעלבן פּראָטעקטאָר זיינעם אין אַ מינוט פון אַ זעלבסטאַנאַליזע (אָן אָפּטע דערשיינונג ביי אים) אַ לאַנגען בריוו, וואו ער זאָגט וועגן זיך צווישן אַנדערע זאַכן אַזוי:

„אין מיר ליגט איבערהויפּט צו וויניק בעטלער. איך בין צו שטאָלץ צו בעטן און אין אַ צייט פון נויט קען איך זיך ערהייבן איבער די פאַרהעלטעניסע".

דאָס איז געווען אַ פאַרמאַסקירונג פון דעם אייגענעם „פּסיכישן מעכאַניזם", ווי אַ פּרווידיאַנער וואָלט עס אָנגערופן — וואָס האָט אויך ווינער'ן, פאַרשטייט זיך, נישט געקענט האָבן קיין ווירקונג ער זאָל ענדערן זיין באַציאונג צו דעם דאָזיקן „גייסט פון ווידערשפּרוכן".

אויך אַנדערע פריינט זיינע באַגרייפן זער גוט דעם פּסיכישן קאָמפּלעקס פון ראָזענפעלד'ן; זיין טראַגישער קאַמף פאַר אַ שטאָלצער פּאָזע, וואָס ווערט אויף יעדן שריט און טריט באַשטרויכלט פון זיינע אייגענע מעשים, האָט געוועקט צו אים סימפּאַטיע.

ער האָט עס אָבער, ליידער, נישט פאַרשטאַנען און געמיינט, אַז ער נאַרט זיי אָפּ און אַז זיי גלויבן אין אַלץ, וואָס ער דעקלארירט אין זיינע בריוו און רייד.

בכלל איז יענע תקופה געווען די סאַמע קריטישסטע אין זיין לעבן. פון דעם גרויסן פּאָפּירענעם טריאומף האָט זיך גאָרנישט ניט אויסגעלאָזט. די גוטע פריינט זענען פון אים מיד געוואָרן און ביסלעכווייז אים פאַרלאָזן. די מעטעאָרישע סענסאַציע פון דעם ניו־יאָרקער געטאָ־פּאָעט, וואָס האָט זיך געריסן פון דער יידישער שטייג און איז אין דעם שטייג געבליבן, איז אַראָפּ פון די פראָנטזייטלעך פון דער ענגלישער פּרעסע.

ראָזענפעלד האָט געהאַט שווערע יאָרן פון עקאָנאָמישע זאָרגן און גייסטיקן פּיין. ער האָט זיך דערפילט ווי אַ דעטראָניזירטער מלך וואָס מוז ווערן אַ שקלאַף. זיין שיקזאַל האָט פאַרשטאַרקט אין אים די היסטערישקייט און ציניזם. געזעלשאַפטלעך איז ער אויך געוואָרן איזאָלירט. דער דיכטער, וועלכער האָט אין 1889 זיך געווענדט צו די פּאָעטן, אַז זיי זאָלן לאָזן צורו „די רויזן, די ליליען, די שמעטערלינגען, די נאַכטיגאַלען" און אַז זיי זאָלן זינגען „קאַנאָנען לידער, שפּיזן לידער" — דער אינספּיראַטאָר פון פּראָלעטאַרישע מאַרשן און סטרייקן, דער פלאַמענדיקער פאַרלייענער אין די אַרבעטער יוניאָנס — איז איצט געבליבן אַרויסגעשטויסן פון יענעם לאַגער, וועמען ער האָט געוואָלט לכתחילה דינען אויפריכטיק און איבערגעגעבן.

ער טוליעט זיך צו דער אינצווישן מער אויסגעוואַקסענער בעל־הבת'ישער ציוניסטישער באַוועגונג, שרייבט פאַר איר לידער און ווערט

דערפאַר באַלוינט מיט אַ „מאַנדאַט" צום פערטן ציוניסטישן קאָנגרעס אין לאָנדאָן (אין 1900).

אָבער פאַר די ציוניסטן איז ראָזענפעלד געווען צו פלעבעאיש און פאַר געגראַמטע פאַרטיי לאָזונגען און נאַציאָנאַליסטישע לידער האָט דער ציוניזם פון יענער צייט געהאַט געגוג ביליקע, הן קינסטלעריש והן פי־נאַנציעל, „דיכטער" הענט — אַזוי אַז אין ראָזענפעלד'ן האָבן זיי זיך באמת נישט גענויטיקט *).

ראָזענפעלד האָט זיך געמוזט איינשפּאַנען אין דעם בעל־הבת'ישן זשורנאַליסטישן פערדל. די דאָזיקע אַרבעט זיינע האָט פאַטאַל געווירקט אויף אים פּסיכיש און דיכטעריש. נישט זייענדיק איבערקלייבעריש אין פּאָלעמישע אַרגומענטן, אַגרעסיוו און צופיל פּערזענלעך, האָט ער נישט געקענט אַרויסברייגגען פון זיך יענע פּאָזיטיווע דיכטערישע רייכקייטן, וואָס זענען נאָך ווייט נישט געווען אויסגעשעפּט אין אים. אמת זיין קאַמפּס שפּראַך האָט ער דערפירט צו דער פּערפעקציע פון אַ שאַרפן שווערד. צו זיין שפּראַך אינסטרומענט האָט ער בכלל זיך באַצויגן מיט גרויס דרך־ארץ און אפילו ליבע. ער האָט געפילט, אַז ער איז געווען און איז נאָך אַלץ אַ בויער פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע.

אין אַ בריוו צו זיינעם אַ פילאַדעלפיער פריינט ד. ב. טירקעל (פון 7טן דעצעמבער, 1905) שרייבט ראָזענפעלד אַזוי:

„איך שמייכל זיך מיט דער וואַרהייט, דאָס איך האָב געטאָן מער פון אַלע יידישע שרייבער אין דער נייער וועלט צו גרויסן אונדזער מאַמע־לשון און צו ערהויבן דעם כבוד פון דעם יידישן אימיגראַנט פון דער זייט אַטלאַנטיק".

ער קען שוין אין דערזעלבער צייט שרייבן אַז:

„. . . יידיש, דו מיין בעסטער חלק!
ווי ביסטו רייך, ווי ביסטו הייליק!
וואָס קען איך נישט מיט דיר בעזינגען".

און וועגן זיין שפּראַך, וואָס וועגן איר האָט ער געשריבן ערשט מיט

*) מיט יאָרן שפּעטער, ווען ראָזענפעלד האָט באַזוכט אייראָפּע (אין 1908) האָט ער אין געשפּרעך מיט אַ ציוניסט זיך דעקלארירט פאַר אַ פּאָעטישן אייד־ניסט, וועלכער האָט געטרוימט פון אַ „יידישן מאַוי", מיט צען יאָר פריער ווי הערצלען האָט אָנגעהויבן (זיך) צו חלום'ען, אַז ער איז אַ ייד".

אַ פּאָר יאָר צוריק, אַז עס איז „נישט כדאי צו שרייבן אין יודיש־דייטש".
דריקט זיך דער פּאָעט אויס, אַז:

„מיין שפּראַך איז ברייט ווי אַלע ימ'ן
און שיין ווי מאַיי אין פולן בליען,
איך זינג און מיינע לידער גליען
אין טויזנט פאַרבעדיקע פלאַמען".

(פון יענער צייט שטאַמען אויך, אַ שטייגער, זיינע טרעפלעכע באַמערקונגען וועגן דער שפּראַך פון דער יידישער פּרעסע אין אַמעריקע און רוסלאַנד, באַמערקונגען, וואָס האָבן נאָך עד היום נישט פאַרלאָרן זייער אַקטועלקייט).

אַ גרויסע מונטערקייט און אַ ווידערגעבורט פון דיכטערישער ענערגיע האָט אַריינגעטראָגן ראָזענפעלד'ס רייזע קיין אייראָפּע.

דעם ערשטן יולי, 1908 איז ראָזענפעלד אַוועקגעפאָרן מיט דער שיף „קאַמפּאַניע" קיין אייראָפּע.

די דאָזיקע רייזע איז געווען פאַר אים אַ גרויסער מאָראַלישער טריאומף.

די באַקאַנטשאַפט מיטן גרויסן טשעכישן פּאָעט יאַראָסלאַוו ווירכליצקי וועלכער האָט איבערגעזעצט זיינע ווערק אויף טשעכיש, איז געווען פאַר ראָזענפעלד'ן אַ גרויסע באַפרידיגונג. די יוגנט האָט אים אויפגענומען מיט גרויס ענטוזיאַזם. באַזונדערס האָט אים אימפּאָנירט די ליבע פון דער אַקאַדעמישער יוגנט צום יידישן לשון, אַ דערשיינונג אומבאַקאַנט צו יענער צייט אין אַמעריקע.

אין פּראַג האָט זיך ראָזענפעלד באַקאַנט מיט פרידריך טיבערגער (Thieberger) וועלכער האָט איבערגעזעצט אויף דייטש דעם דיכטערס לידער.

אין זיינע זכרונות וועגן ראָזענפעלד שרייבט טיבערגער אַזוי:

„אין יאָר 1908 האָט מאָריס ראָזענפעלד געהאַלטן אין פּראָג אַ פאָרלעזונג. פאַר אונדז יונגע איז ער געווען צוזאַמען מיט פרוג'ען, דער שעפער פון דער יידישער דיכטונג און די שטאַרקסטע ערבות פון אַן אמת יידישן פאָלקסטום (Volksgemeinschaft) ראָזענפעלד איז געווען, ווי אַלע גרויסע קינסטלער אַן אויפמונטערער און פאַראייניקער. . . . . נישט קוקנדיק אויף זיין סאָציאַלן פּעסימיזם האָט דאָך פון אים אַ שלאָג געטאָן אויף אונדז אַ כח פון גלויבן. זיין גרויסקייט איז באַשטאַנען טאָקע

אין דעם, וואָס ער האָט געזען די ווירקלעכקייט, ווי א וויזאָנער. אין געשפּרעכן מיט אים האָט אונדז איבערראַשט זיין זאַכלעכקייט און אומפּאַרטייאיש־אָביעקטיוו פּעריאָדיזירונג".

אין דעם דאָזיקן פּראָגער קרייז, וועגן וועלכן דער דיכטער האָט גע־טראָגן אין די שפּעטערדיקע יאָרן די בעסטע ערינערונגען, האָבן זיך גע־פונען די „יונגע ציוניסטן" פון פּראַג, ווי וועלטש, בראָד, מאַרקוס, פּישער און אַנדערע.

די וואַרימע אויפנאַמע, וואָס ראָזענפעלד האָט געהאַט אין פּראַג האָט אין אים ערוועקט דעם פאַרלאַנג אין 1909 צו מאַכן א צווייטע ריי־זע. עס האָט זיך דערפון גאָרנישט נישט אויסגעלאָזט, ווייל דער „טור" איז נישט געווען גרויס גענוג כדי צו דעקן די הוצאות.

אין א בריוו צו דר. קיס, זיין אונגאַרישן איבערזעצער, שרייבט ראָזענפעלד (אויגוסט, 1908), אַז די טשערנאָוויצער קאָנפערענץ וועט באַווייזן מיט „אייזערנע פאַקטן, דאָס יידיש איז א שפּראַך אין וועלכער מען קען דיכטען און פילאָסאָפירן און שרייבן טעכנישע ווערק, פּונקט ווי אין יעדער ציוויליזירטער שפּראַך פון דער וועלט. מיר ווילן אַראָפּנעמען דעם פּאַראורטייל פון אונדזער מוטער שפּראַך, וועלכע ווערט גערעדט פון זיבן מיליאָן יידן".

אַן אָפּקלאַנג פון דער טשערנאָוויצער אַטמאָספערע געפינען מיר אין זיינס א ליד פון יענער צייט א. נ. „די פאָלקס שפּראַך", וואו ער זאָגט אַז ווען ער הערט ראיות —

„געוואַלטיקע א סך
אַז יידיש וועט קיינמאָל נישט ווערן
אונדזער נאַציאָנאַלע שפּראַך
כ'הער געדולדיק אויס און לאַך".

פאַר ראָזענפעלד'ן איז די טשערנאָוויצער קאָנפערענץ געווען אַן אָנזאָג פון אַן „אַריסטאָקראַטיזירונג" פון יידיש, דער אָנהויב פון א תקופה, ווען „דער מאַרק" וועט אויפהערן צו דיקטירן, ווי די ליטעראַטור צו פירן", ווייל אַנדערש, וואָלט ער נישט געגעבן „קיין האַלבן גראָשן פאַרן גאַנצן מאַמע לשון".

דער גלויבן און די מוטיקייט איז אָבער זער שנעל צושטערט גע־וואָרן. אין דער אַמעריקאַנער יידישער וועלט האָט ראָזענפעלדס טריאומ־פאַלער צוג איבער אייראָפּע נישט אַרויסגערופן קיין שטאַרקן אָפּקלאַנג.

אפילו די צייטונג וואו ער האָט אַזוי גלענצנד באַשריבן זיין אייראָפּעאי־

פאלקס - ליעדער

פאן

דעם בעריהמטען יודישען פאלקס דיכטער אונד פאעט

מאררים ראזענפעלד.

NO. 1,

גזירות רוסלאנד

קאפירייט 1891, נאכדרוק פערבאטען.

פרייז 1 סענט.

אפפיס 391 גרענד סטריט, קאר. סאפפאלק סטריט.

דרוק פאן א. א. קאנטאר, 391 גרענד סטריט, אונד 32 סאפפאלק סט., ניו יארק.

שע רייזע (דער „פאָרווערטס״) האָט נישט איבעריק שטאַרק זיך איבער־גענומען מיט דעם פּאָעטס פּענאָמענאַלע פּאָפּולאַריטעט און אויסערגע־וויינלעכע אָנערקענונג אויף יענער זייט ים.

ראָזענפעלד שרייבט עס צו צו זיינע צאָלרייכע שונאים:

„איך האָב מאַסן שונאים צווישן די יידישער שרייבער אין אַמע־ריקע, וועלכע פאַרגינען (מיר) נישט מיין פּאָפּולאַריטעט און וואָלטן מיך דערטרונקען פאַר האַס און נייד — שרייבט ער צו דר. קיסן, — עס איז זיי קיין מיטל נישט צו שווער, קיין נידערטרעכטיקייט נישט צו נידער־טרעכטיק. זיי ווענדן אָן אַלעס מעגלעכע מיר אויף שריט און טריט צו שאַדן. זיי קענען מיר גאָר נישט טאָן, זיי האָבן (נישט) קיין איינפלוס. מיין 30 יאָריקער לעבן אין אַמעריקע איז אַן אָפענער בוך פאַר אַלע יידן פון יענעם לאַנד. מיינע שונאים קענען מיר אויף קיינעם פאַל נישט גרייכן״.

אָבער ראָזענפעלד איז פאַרכאַפּט געוואָרן פון אַ ווילדן געדאַנק, אַז מען וויל זיין „דיכטערישן אָפּן בוך״ פאַרמאַכן און פאַר׳חתמ׳ען און קענען דער געדאַכטער פאַרשווערונג אויף אים הויבט ער אָן זיין טראַגישן קאַמף, וואָס טראָגט אַלע סימנים פון אַ פאַרפאָלגונג־מאַניע.

עס קומט דער אַנטי־יידישער רעצידיוו, דער ביטול צו דער שפּראַך, וואָס האָט אים דערהויבן צו די העכסטע שטאַפּלען פון ליטעראַרישן טריי־אומף, און צו דער ליטעראַטור, וואָס ער האָט געבויט און געשאַפן.

ער האַלט זיך נאָך אַלץ פאַר דעם, „אומבאַרירבאַרן״ דיכטער, ווע־מען מען קען אַזוי שאַדן טאָן, ווי „אַ מאַסקיטאָ קען שאַדן דעם פרילינג״ (אין אַ בריוו צו לייבנערין פון 18 מאַי, 1913).

ער דרוקט שוין זיינע נייע לידער אין ווינקל זשורנאַלן — אָבער ער מאָנט פאַר זיי אַ בכבוד׳יקן פּלאַץ. (די אַלטע לידער דרוקט ער איבער אין טעגלעכע־צייטונגען, ווייל מען צאָלט פאַר זיי).

„אַ נומער, וואָס האָט מיינס אַ געדיכט, שרייבט ער צו אַ שיקאַגער רעדאַקטאָר, טאָר נישט האָבן אַ „געדיכט״ פון אַ מאַלעוועץ (!) פּאָעט. איך קען נישט באַשטיין צו פאַרשוועכן מיין טאַלאַנט מישענדיק אים מיט פרעמדע בהמות״.

איזאָלירט פון דער ליטעראַרישער וועלט, פאַרגעסן פון זיינע לייע־נער, וועלכע האָבן אים אַמאָל פאַרגעטערט, האָט ראָזענפעלד געטראָגן דעם יאָך פון אַ צייטונגס מיטאַרבעטער אין אַ סביבה, וואָס האָט אַרוים־געוויזן צו אים אי ביטול, אי רחמנות.

מאָריס ראָזענפעלד אין ליכט פון זיינע בריוו

די איינציקע ליכטיקע געשעעניש אין זיין לעבן איז דאַן געווען דער גראַנדיעזער 50 יאָריקער יובילײ, וואָס איז געפייערט געוואָרן אין ניו־יאָרק, דעם 8טן מאַרטש, 1913. דער אָפּקלאַנג אין דער וועלט איז נישט געווען פון דעם כאַראַקטער, וואָס זאָל צופרידן שטעלן די אַמביציע פון דעם פּאָעט יורד.

פּאַרטריבן, אַ דאַנק אינטריגעס און רכילות, פון זיין מיטאַרבע־טערשאַפט אין „פאָרווערטס", האָט ראָזענפעלד אָנגעהויבן פילן נאָך שטאַרקער די ירידה זיינע.

מיט אַלע כחות האָט ער אָבער געקעמפט קעגן דער דאָזיקער ירידה.

„איך באַטראַכט זיך נאָך איצט פּונקט ווי פריער פאַר דעם גרעסטן אידישן שרייבער אין אַמעריקע און אפשר אין איראָפּע אויך, און מיין פעדער איז וויציק און בליציק, שאַרף ווי מען דאַרף, פּונקט ווי שטענ־דיק" — האָט ראָזענפעלד געשריבן צו אַב. קאַהאַן, דעם רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", ווי אַן ענטפער אויף די טענות, אַז ער איז שוין אַן „אויס־געשריבענער".

ראָזענפעלד קען זיך נישט אָביעקטיוויזירן. ער וואַרפט די שולד אויף דער מאַסע, וואָס איז צו נידעריק געזונקען, אַז זי זאָל אים קענען אָפּשאַצן.

אין דעמזעלבן בריוו צו אַב. קאַהאַן (פון 25טן יוני, 1914) שרייבט ראָזענפעלד אַזוי:

„איך לאַך פון די אונשטערבלעכקייט און באַרימקייט, וואָס אַ ניו־יאָרקער טעגלעכע זשאַרגאָנישע צייטונג קען איינעם געבן. נישט דער „פאָרווערטס" האָט מיך „געמאַכט", נישט ער קען מיך „אָפּמאַכן". איך בין שוין אָנגעקומען צום „פאָרווערטס" אַ געמאַכטער און וועל שוין אַ געמאַכטער פאַרבלייבן, אויב העסטער *) מיט איהרע שוועסטער וועט מיך „לעזענען" שבת און זונטאָג אָדער נישט. איך טראַכט גיכער פון אויפ־הערן שרייבן ווי פון אָנהייבן ווייזן „מאָישען" מיט יאַכנען וואָס איך קען".

די דאָזיקע גאַליקע ווערטער שרייבט דער באַליידיקטער, דער־צאָרנטער און צופייניקטער דיכטער אין אַ בריוו אין וועלכן ער בעט זיך מיט הכנעה, אַז מען זאָל אים צוריק אַריינגעמען אין „פאָר־ווערטס".

---

*) געמיינט העסטער גאַס אויף איסט־בראָדוויי.

ראָזענפעלד פילט זיך זער געקריוודעט. מאָראַליש האָט אויף אים זער שרעקלעך געווירקט דאָס מיטאַרבעטן אין אַ פיינדלעכער סביבה פון דעם אָרטאָדאָקסישן „יידישן טאָגעבלאַט".

ראָזענפעלד האָט געהאַסט די יידישע אָרטאָדאָקסיע, און נישט איין שאַרפע פייל האָט ער געוואָרפן אין יענעם לאַגער. אין זיינע אויגן איז דאָס דאָזיקע אידנטום געווען „בלויז אַ סעקטע, וואָס דאַרף שטערבן אָפּ־צוקאַרמענען רבנים".

אָבער אין דערזעלבער צייט האָט ראָזענפעלד זיך מתוודה געווען אין זיינע בריוו צו איינעם פון די אָרטאָדאָקסישע אַמאָטאָרן זשורנאַליסטן, וועלכער איז געווען אַ געשעפטסמאַן אין שיקאַגאָ, אַז עס איז בכלל נישט כדאי צו זיין אַ יידישער שרייבער. ער שרייבט צו אים, אַז ווען יענער וואָלט געבליבן אַ יידישער שרייבער, וואָלט ער נישט געקענט „אויפבאַ־האַלטן זיין „עדלען כאַראַקטער", איבערהויפּט „זייענדיק נאָך פאַרבונדן מיט יידישע בלעטער".

און אילוסטרירנדיק מיט זיך שרייבט ראָזענפעלד צו זיין שיקאַגער קאָרעספּאָנדענט, אַז ווער ווייסט, וואָס וואָלט פון אים געוואָרן, ווען יע־נער בלייבט מיט די שרייבער פון די אַזוי גערופענע „רעדאַקציעס און קיביצאַרניעס".

און אַפילו ווען מען איז שוין אַ יידישער שרייבער? — פרעגט זיך ראָזענפעלד מיט אַ ווייטאַקדיקן ביטול?

„וואָס מיינט איר וואָלט געווען, ווען איר וואָלט שוין געהאַט צען ביכער אויפן ביכערמאַרק, ווי איך? גאָרנישט! עס וואָלט אַבסאָלוט גאָרנישט געווען! איצט זייט איר אַ אינטעליגענטער בכבוד'יקער, אָנ־געזעענער געשעפטסמאַן". (פון אַ בריוו פון 17טן מאַרטש, 1916).

אין אַזעלכע שטימונגען האָט זיך געפונען דער דיכטער בעת ער האָט געמוזט אַרבעטן, ווי אַ צייטונגס־שרייבער, אַ „טרוקענער שרייבער", ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט.

אין מאָמענט פון יאוש איבער זיין גורל האָט דער פּאָעט אויס־געשריען ווי אין אַ תפילה:

באַפריי מיך, גאָט, באַפריי מיין פען\
צו שרייבן, וואָס איך וויל,\
ווען נישט, פאַרלעש מיין האַרצנס ברען\
און מאַך מיין בוזעם קיל.

אָבער איידער גאָט האָט אים געקענט דערהערן, האָט דאָס אונטער־

געהערט דער בעל־הבית פון „יידישעס טאגעבלאט".

דעם 4טן מארטש, 1921 האָט ראָזענפעלד באקומען פאָלגענדן מע־מאָראנדום :

צו מר. מ. ראָזענפעלד"

געהערטער הערר :

מיר געפינען פאר נעטהיג אייך צו לאָזען וויסען, אז פון היינט אָן דארפט איהר מעהר פאר אונז ניט שרייבען. די אורזאכע איז ווייל אייער שרייבען איז ניט גענוג אין קוואליטעט און קוואנטיטעט.

אכטונגספולל

סאראסאָן און סאָן"

ראָזענפעלד איז געשטאַנען ביים שוועל פון אָפּגרונט. זיין וואונטש איז מקוים געוואָרן. ער איז באַפרייט געוואָרן פון שרייבן מיט דער פען, וואָס ער וויל, כדי צוועלף יאָר שפּעטער באַפרייט ווערן פון זיין גליענדן האַרץ און צופייניקטן געמיט.

הוספה

ראָזענפעלדיס נישט פאַרעפנטלעכע אויטאָביאָגראַפיע

די דאָזיקע קורצע אויטאָביאָגראַפיע האָט ראָזענפעלד געשריבן אויף דער בקשה פון ל ע אָ   װ י נ ע ר , װעלכער האָט זיך פאַראינטערעסירט מיטן דיכטער און אָנגעהייבן שרייבן וועגן אים אין דער ענגלישער פרעסע ביז עס איז אים געלונגען אַרויסצוגעבן אַ באַנד פון ר'ס לידער אויף ענגליש.

די אויטאָביאָגראַפיע איז נישט דאַטירט : אָבער עס איז קלאָר פון קאָנ־טעקסט, אַז זי איז געשריבן געוואָרן אין 1897. אין אייניקע ערטער איז דער ברעג פון פּאַפּיר אָריגינאַל צעריסן אַזוי, אַז מען קאָן אַלץ נישט איבער־לייענען. איך האָב זיך דעריבער באַמיט צו רעקאָנסטרואירן דעם טעקסט און מיינע אינטערפּאָלאַציעס האָב איך אַריינגעשטעלט אין קלאַמערן.

די אויטאָביאָגראַפיע ווערט איבערגעדרוקט מיט דער אָרטאָגראַפיע פון אָריגינאַל ; נאָר די אינטערפּונקציע איז קאָריגירט געוואָרן.

אין איין אָרט דערמאָנט ראָזענפעלד זיינע אַ זאַמלונג לידער א. נ. עמיג־ראַציאָנס לידער. אַזאַ מין זאַמלונג איז אין ערגעץ נישט פאַרצייכנט און עס איז דעריבער שווער צו באַשטימען, וואָס האָט דאָ דער דיכטער געמיינט.

ווייטער דערמאָנט ר. אַ געוויסן י ש ו ר ו ן , וועלכער האָט געשריבן וועגן אים אַן אַרטיקל אין „וואָסכאָד". אין נאָוועמבער נומער פון „וואָס־כאָד" פון יאָר 1896 איז געווען אָפּגעדרוקט אַן אַרטיקל א. נ. „די זשאַרגאָנישע ליטעראַטור אין די פאַראייניקטע שטאַטן", אין וועלכן ראָזענפעלד ווערט שטאַרק געלויבט.

מיין לעבענס געשיכטע אין קורצען.

איך בין געבאָרן אין דעם יאָהר 1861 אין באָקשע, אַ דאָרף דריי מייל פון דער שטאָדט סובאלק, פּוילען. דאָרט איז אויך געבאָרען מיין מוטטער רחל; מיין מוטטער׳ס עלטערען און אורעלטערן. מיין פאָטער אפרים ראָזענפעלד, איז געבאָרן אין אַ קליינע שטעטעלע מיטן נאָמען שלאַוואנט, אויך סובאַלקער גובערניע. אין באָקשע וויא איך האָב איך שוין פריהער געזאָגט, בין איך געבאָרן געוואָרן, און האָב זיך דאָרט ערצויגן ביז מיין צעהנטען יאָהר. מיינע עלטערען און עלטער עלטערען אי פון טאַטענס, אי פון דער מאַמעס צד זיינען געווען פּישער׳ס. מיין פאָטער איז זאָגאר געווען אַ פאַך מאַנן, שניידער ביי פּרעפעסיאָן, האָט אָבער די שניידעריי ניט בעטריבען און איז אויך געווען אַ פּישער. באָקשע, דער דאָרף וואו איך בין געבאָרען געוואָרען, איז בעריהמט מיט זיין גרויסע טייך (נעבען וועלכען אונזער הויז איז געשטאַנען), מיט דיא וועלדער, הויכע בערג און לאַנדשאַפטען וועלכע האָבען איהם אַרום גערינגעלט. איך געדיינק נאָך וויא היינט ווען מיין טאַטע און מיין מוטערס פאָטער, מיין זיידע (זלמן ווילטשינסקי) פלעגען מיט מיר אַרום פאָרען איבערן גרויסען און קלאָרען טייך און פלעגען מיר דאָרט דערצעהלען אַללערהאַנד געשיכטען. דאָס האָט אויף מיר גוואַלדיג געווירקט. ניט איין מאָל פלעגט עס צושפּיעלען מיין קינדישע פאַנטאַזיע און אויף וועקען אין מיין יונגעם הערץ געפיהלען צו זאַכען, וואָס איך האָב נאָך דאַן אַליין ניט פערשטאַנען. ווען איך בין אַלט געוואָרען צעהן יאָהר, האָבען מיינע עלטערען אויסגעוואַנדערט נאָך וואַרשע. דאָרט האָט מיין פאָטער פיר מיר געהאַלטען לעהרער, וועלכע פלעגען מיט מיר לעהרנען לשון קודש, גמרא, אַ ביסעל פּויליש און אַ ביסעל דייטש. מיין פאָטער האָט עס אָבער אין וואַרשאָ אויך ניט געגליקט, און נאָכדעם וויא מיר האָבען דאָרט געוואוינט 4 יאָהר, האָבען מיינע עלטערען אַריינגעצויגען אין סובאָלק. דאָרט בין איך געווען אַ בעל הבית׳שער לידיג געהער, פלעג אַ ביסעל לעהרנען אין בית המדרש און אַ ביסעל זיך לעהרנען נייען אויף׳ן מאַשין אין מיין טאַטענס „וואָרקשאָפּ". אַזוי האָב איך פערבראַכט ביז מיין 18טען יאָהר, דאַן האָט מען מיר חתונה געמאַכט מיט מיין מוטער׳ס אַ קוזינע, אַ זעהר רייכע אָבער זעהר מיאוסע מיידעל מיט וועלכע איך האָב געלעבט 6 מאָנאַט צוזאַממען און האָב זיך געג׳גט. איך האָב דאַן געוואַרט צוויי יאָהר און האָב געהייראַט מיט מיין יעצטיגער פרויא רעבעקא יעוואַרקאָווסקי, פון סובאָלק, אַ פאָרנעהמען בעל הבית׳ס אַ טאָכטער, אַ יונגע און אַ שעהנע מיידעל. אין אַ יאָהר נאָך מיין חתונה האָב איך אָבגערייזט נאָך אמע־

ריקאַ, דאָך נימ קענענדיג ריכטיג קיין פאַך האָב איך דאָ ניט געפונען וואָס צו טאָהן און בין געקוממען צוריק נאָך סובאַלק נאָכדעם וויא איך האָב דאָ פערבראַכט 6 מאָנאַט. דאָך ניט זייענדיג זיכער פון מיליטער האָב איך געמוזט סובאַלק פערלאָזען אויף יעדען פאַל. איך בין דאַן געפאָרען נאָך האללאנד; האָב זיך דאָרט געלעהרנט דיאַמאַנטען שלייפען; איך בין אָבער דערביי קראַנק געוואָרען און האָב אָבגערייזט נאָך לאָנדאָן. דאָרטען האָב איך פערשידענעס געטהאָן אום אַ לעבען צו מאַכען. איך בין דאָרט ענדליך געוואָרען איין אפּרייטער. האָב אַראָבגעבראַכט מיין פרוי נאָך לאָנדאָן.

(און מיינע) עלטערען אויך. מיין פאָטער איז געוועזן אַ למדן אַ (איד) (ער האָט) געקענט גאַנץ שעהן דאַוונען פאַר'ן עמוד ער איז (אויך) (געוועזן) אין לאָנדאָן אַ חזן אין אַ שוהל, שפּעטער אַ הע(בראַאישער) לעהרער, וואָס ער איז דאָרט יעטצט אויך.

(האָט) אָבער אין לאָנדאָן ניט פּאָליובעט דער וועטער און איך האָב (אָפּגע)רייזט נאָך ניו יאָרק, וואו איך בין פערבליבען ביז אויף היינטיגען (ט)אָג. דאָ האָב איך אַ קורצע צייט געאַרבעט, נאָכהער האָב איך אָנגעהייבען צו שרייבען אין ציימונגען, וועלכע האָבען גליך גענומען דרוקען מיינע פּאָעזיען, סקיצען און פערשידענע אַרטיקלען. איך האָב דאָ גלייך אַראָבגעבראַכט מיין פרוי און האָב זיך אָנגעהייבען צו ערנעהרען פון מיין פעדער, און פון דעקלאַמירען מיינע געדיכטע אין טהעאַטערע און עפנליכע פערזאַמלונגען און אזוי בעטרייב איך עס ביז אויף היינטיגען טאָג.

* * *

שרייבען געדיכטע האָב איך אָנגעהייבען, לויט וויא איך געדיינק, צו מיין 14טען יאָהר. מיינע עלטערען אָבער און אַללע מיינע פריינדע וואָס קענען מיך פון מיינע קינדער יאָהרען דערצעהלען, אַז איך פלעג ליעב האָבען צו זינגען ליעדלאַך נאָך צו מיין 7טען יאָהר. דאָס מענשען פלעגען זיך אַרום קלייבען אַרום מיר און בעטען מיך, איך זאָל זיי זינגען ליעדלאַך, נאַטירליך פערשידענע פאָלקס-ליעדלאַך וועלכע איך האָב צו יענער צייט געקענט. איך האָב אויך פערגעסען צו באַמערקען, דאָס אין סובאַלק זאָגאַר, און נאָכהער אין לאָנדאָן האָט מען שוין געזונגען מיינע ליעדער, צו וועלכע איך פלעג אַליין צופּאַסען מעלאָדיען. מיינע ערשטע געדיכטע זיינען געוועזן נאַציאָנאַלע, שפּעטער, אַריינפאַלענדיג אין דיא סוועטינג שעפּער פון לאָנדאָן און ניו יאָרק, האָב איך גענומען

זינגען ארבייטער ליעדער, וועלכע זיינען געוואָרען זעהר פּאָפּולער צו־ליעב זייער שעהנע פאָרם, פּאַטאָס און טיפען ערנסט. דיא טהעטיגסטע פעריאָדע פון מיין דיכטען איז געוועזן אין דער צייט פון דיא לעצטע פּאָגראָמען אויף אידען אין רוסלאַנד אונד גריכעלאַנד (אין קארפו) דאַן האָב איך זיך פאַרגעסען אָן דער גאַנצער וועלט, פאַר מיר האָט נאָר געלעבט איין זאַך און דאָס איז געוועזן — דער איד. איך האָב גע־שריבען אַ סך ליעדער אין וועלכע איך האָב אויסגעגאָסען מיין הארץ פיר מיין פאָלק און אויף מיין פאָלק. איך האָב נאכהער דיעזע געדיכטע אַרויסגעגעבען אין אַ בעזונדערען בוך אונטער דעם טיטעל עמיגראַצי־אָנס געדיכטע (אַ היבשע טהייל פון דיעזע ליעדער האָב איך אייך שוין צוגעשיקט) דיעזע ליעדער זיינען זעהר געריהמט געוואָרען אין אַללע העברעאישע זשורנאַלען, און אויך אין דעם „וואָסחאָד" פון פערגאַנ־גענעם ווינטער, אין וועלכער אַ געוויסער „ישורון" רופט מיך: „דער געקרוינטער פּאָעט דער עמיגראַציאָן" ער ברייננגט דאָרט מאַנכע ציטאַ־טען און בעוואונדערט מיין פּאָעטישע קראַפט.

דאָס ערשטע ווערק וואָס האָט אויפגעוועקט אין מיין הערץ דעם גע־פיהל צום דיכטען, איז געוועזן די ביבעל. שפּעטער האָב איך געלעזען דיא מאָדערנע העברייאישע ווערקע, ווי אדם הכהן לעווענסאָהנ'ס און גאָרדאָנס געדיכטע; אָבער דיא האָבען מיך ניט צושטאַרק בעגייסטערט. ערשט צו מיין 20טען יאָהר האָב איך גענומען אליין שטודירען דיא דייטשע קלאַסיקער, איך האָב כמעט געלעזען אַללע גרויסע דיכטער און שריפט־שטעלער דייטשלאַנד'ס. וואו איך פלעג ניט געגוי פערשטעהן, האָב איך זיך איממער געלאָזט בעלעהרען פון דיא וואָס קענען. צו מיין 25טען יאָהר, האָב איך געלעזען שעקספּיער, אין שלעגעל'ס איבערזעצונג. און ביז מיין 30טען יאָהר האָב איך געלעזען דאנטע, ווירגיל און (ה)אָמער אין דייטשער און ענגלישער איבערזעצונג. איך (האָב) געלעזען הוגאָ און אַנדערע גרויסע דיכטער אין דייטשער ענגלישער און העברייאישער איבערזעצונג. איך בין אין קיין איינע פון דיא דריי דערמאָנטע שפּראַ־כען פּערפעקט; דאָך פערשטעהן פערשטעה איך העברייאיש, דייטש און ענגליש צימליך גוט. איך שרייב דיעזע אַללע שפּראַכען, אָבער מיט פעהלער. דאָך אין לעזען פעהלט מיר ניט. וואו איך וויים ניט אַ וואָרט בענוץ איך זיך מיט אַ גוטען ווערטער־בוך.

וויא איהר זעהט האָב איך קיין סיסטעמאַטישע שוהל בילדונג ניט

גענאָסען און בין וויא דער ענגליש מאַנן זאָגט: אַ סעלף מעיד מענן". אלס מוסטער האָט מיר אַם מעהרסטען געדינט געטהע. געטהע איז מיין ליעבלינגס דיכטער. דאָך זיינען מיינע ליעדער גאַנץ אייגענטהימליך; זייא זיינען דיא קינדער פון מיין אייגנער מוזע. איך דיינק איממער אין אידיש דייטש און בין כמעט גאַנץ אָרגינעל. איך האָב פיינד צו עקס־פּלאַטירען פרעמדעס טאַלענט אונד עמפּפינדע מיינע ליעדער גאַנץ אליין. מיין ליעד „צו אַ לויפינגען וואַסער", אויף וועלכען איהר מאַכט מיך אויפמערקזאַם, איז מיין אייגענע עמפּינדונג; ביי געטהע האָב איך עס ניט אָנגעטראָפּען. פיעלייכט האָב איך זיך מיט אימעצען צונויף געטראָ־פען; דאַן איז עס גאַנץ אונשולדיגער ווייזע. דאָס איז אין קורצען אַללעס וואָס איך האָב איך געקענט שרייבען. איך וויים אַז איהר וועט דאָ געפינען אַ מיש מאַש און וועט דאַרפען אַ ביסעל צואַרבייטען, אום אַללעס געגוי אַרומצונעהמען: שרייבט עס אָבער צו צו דעם וואָס איך בין יעצט אין טראָבעל: מיינע קינדער זיינען זעהר קראַנק. און מיין קאָפּף איז מיר זעהר צודרייט.

נ"ב. אין אַלגעמיין איז מיין לעבען ניט געוועזן קיין וועג פון רויזען, איך האָב קיין האָניג קיין מאָל ניט געלעקט און צו גוט איז מיר יעטצט אויך ניט. איך האָב אַ ווייב מיט 4 קינדער און דאַרף זיך געגוג קווע־לען ביז איך ברייגג אַרויס אַ לעבען פון מיין פעדער. אַ נאָמען אליין איז נאָך ניט אַלעס. און מיט פּאָפּוליאַריטעט לעבט מען ניט. דער כלל דורכלעזענדיג מיין מגילה וועט איהר פערשטעהן אַללעס און אַללעס. אין שילדערען נאַטור סצענעס, גלויב איך, דאַרף איך ניט נאָכמאַכען קיינעם, ווייל איך בין אַ נאַטור קינד, בין אויף'ן שוים דער נאַטור געבאָ־רען געוואָרען. אין מיין שילדערען דעם ים דאַרף איך קיינעם ניט נאָכ־טהאָן ווייל איך בין געפּאָהרען אויף'ן ים עטליכע מאָל, קען דעם אַלטען „חברה מאַן", און וויים זיינע אַללע קאַפּריזען. ענטשולדיגט וואָס איך האָב דאָ אַזוי פיעל געמעקט. איך גלויב אַז מעקען איז אַמאָל שווערער וויא שרייבען, אַ סך מענשען ווייסען ניט וואו אויסצומעקען און דאָס הרג'עט זיי צייטענוויז אַוועק. דאָס איז פאַרלויפיג אַללעס

אייער ערגעבענסטער

MORRIS ROSENFELD

פּ. ס. איהר געפינט מיט דיעזען שרייבען אויך צוגעשיקט 4 פון מיינע ליעדער (אַרבעטער ליעדער) וואָס איך האָב געשריבען ווען איך פלעג אַרבעטען אין דיא שעפּער.